

jaciments) el que marcarà el definitiu trencament amb les estructures de l'ibèric ple.

Per tant, ja per finalitzar, cal dir que el període comprès entre finals del s. III a.C. i mitjans de s. II a.C. és el període on acaben definitivament les estructures del món ibèric ple. Aquest canvi, però, no és fruit només d'uns acontereixements produïts en els moments d'inestabilitat del tombant de segle, sinó que la pervivença al llarg de la primera meitat de s. II a.C. d'algunes estructures de producció de l'ibèric ple (camps de sitges, hàbitats a la plana o vessant, *oppida*) ens mostren com aquests canvis, fins aquest moment, foren graduals, complexos, i en cap cas unívocs. No hi ha una resposta lineal per part de la societat indígena als acontereixements lligats a la conquesta. Precisament, la puixança o creixement d'alguns *oppida* en aquest moment tan concret (sobretot Turó Gros de Cèlles), contrasten amb l'aparent afebliment d'altres (com Torre dels Encantats o Turó del Vent), i cal explicar probablement aquesta dualitat (que es presenta també en molts altres tipus de jaciments -excepte en els forns-) com un factor produït arrel de la desestructuració del model ibèric de societat, i la resposta diversa als canvis produïts arrel de la conquesta.

Serà a partir de mitjans de s. II a.C. quan els canvis que es produiran al territori del Maresme seran molt més globals i unificadors, producte, ara sí, d'una intervenció forànea ben forta i organitzada. En aquests canvis, però, també el món indígena hi jugarà un paper important, on ben segur una part significativa d'aquesta societat indígena col·laborarà i s'integrarà en les noves estructures. Creiem que no es pot pensar en un món indígena immòbil i passiu, sinó en una societat indígena que interactua amb el món romà, i que en alguns casos s'integra i en altres s'haurà de sotmetre.

2.3.4 - ELS CANVIS DE LA SEGONA MEITAT DE S. II a.C. (Mapes nº 18a i 18b).

Després de comprovar com al llarg de la primera meitat del s. II a.C. han continuat encara en funcionament bona part de les estructures productives i de poblament de l'ibèric ple, el període datable entorn mitjans de s. II a.C. (sobretot vers el tercer quart de segle) ens mostra ja el definitiu final de molts d'aquests centres, i el sorgiment d'altres de nous.

Ja hem vist en l'apartat anterior com molts dels jaciments que havien continuat en funcionament al llarg de la 1a meitat de s. II a.C. acaben entorn aquest moment, mitjans o tercer quart de s. II a.C. (**Hàbitat del Turó de Dos Pins, Sant Jaume, Can Modolell I, Ca'l Bisbe, Turó Gros de Cèllecs, Cadira del Bisbe, Puig Castell, etc..**). Aquest fenomen d'abandonaments, però, contrasta amb l'aparició de molts nous assentaments d'aquest moment, i també amb l'aparició de noves estructures constructives en jaciments que, o bé havien estat fortament despoblats (no coneixem practicament materials de 1a meitat de s. II a.C.), o bé no teniem dades respecte a la seva evolució. Analitzem-los rapidament:

- ELS OPPIDA.

* A **Burriac** (12.1) és a partir de mitjans de s. II a.C. quan trobem grans transformacions en l'evolució del poblat. Es el moment de màxim apogeu de l'*oppidum*. Es en aquest moment quan s'inicia una nova fase urbanística a l'interior del poblat (1a fase urbanística de la romanització), amb habitacions rectangulars que s'adapten perfectament al terreny, cobertes per primera vegada amb tègula i ímbrex. Apareix ara un tipus de llar de foc nou, perfectament rectangulars i no circulars o el·líptiques com abans, amb la mateixa preparació refractària amb fragments ceràmics. Comencen ara a trobar-se monedes ibèriques.

No massa temps després, però, una nova fase urbanística té lloc al poblat (2a fase urbanística de romanització). S'estableixen nous carrers, amb una orientació diferent a la de la fase anterior. A la zona central del poblat s'ha constatat com d'un urbanisme esglaonat, seguint el pendent mínim de la muntanya, i amb els carrers fent ziga-zaga, es passa a un urbanisme amb carrers lineals. Algun d'aquests carrers cobreix part de les habitacions d'abans. Les cases continuen sent rectangulars, però ara la unitat d'habitació consisteix en dues habitacions i un espai d'emmagatzament extern. Es un tipus de casa diferent al model típic ibèric. Les llars també canvien, i ara són fetes sols d'argila o substituïdes per una tègula. L'establiment de nous carrers, amb una orientació diferent que talla les cases anteriors, implica un pla pre-concebut i a gran escala, testimoniant un canvi molt important en l'urbanisme de l'*oppidum*.

Malauradament, però, aquestes grans reformes a l'interior de Burriac no tenen una cronologia precisa. La datació donada pels arqueòlegs que excavaren el sector fins ara més

ben excavat del poblat (BURJACHS ET ALII 1984), sols permet fixar un *terminus post quem* de 150 a.C., però en canvi ens indiquen que ja apareix Campaniana B en les estructures d'aquesta primera fase de romanització. Cal pensar potser que aquesta Campaniana B marcaria el final d'aquest primer moment de canvis dins el poblat.

Afortunadament, un nou element ens permet afinar una mica més la cronologia. La recent excavació de la porta meridional del recinte emmurallat de Burriac (BANUS en estudi), ha datat aquesta construcció en tècnica de l'*opus quadratum* en el darrer quart del s. II a.C.. La construcció d'una nova porta, sembla que amb un caire veritablement monumental, ha de ser posada en relació amb els canvis urbanístics que es produeixen en l'anomenada 2a fase urbanística de Romanització, és a dir, amb el traçat de nous carrers (i per tant d'una nova porta) i l'establiment d'un sistema urbanístic completament nou, basat en carrers lineals. Si es demostra aquesta hipòtesi, això ens permetria identificar una primera fase de canvis a partir de mitjans de s. II a.C., i una fase de grans reformes a partir del darrer quart del s. II a.C., amb l'establiment d'un urbanisme en carrers lineals, i l'obertura d'una nova porta amb tècniques i tipologia fortament romanitzades (sinó ja propiament romanes).

També la cultura material d'aquesta fase denota un grau molt alt de romanització.

* A **Montpalau** (27.1) no s'han efectuat excavacions, però els materials superficials mostren la presència de materials d'aquest moment cronològic, amb Campaniana A i B, àmfora Dressel 1 i Lamboglia 2.

* A **Torre dels Encantats** (20.3) trobem ja una sèrie d'estructures (Taller de foneria, algunes habitacions), que presenten un conjunt de materials amb Campanianes. Segons l'estudi del material del jaciment, les primeres Campanianes que apareixen són les Campanianes A de cronologia avançada, la major part posteriors al decenni 140-130 a.C., i acompanyades d'un material amfòric presidit per la Dressel 1A, alguna Lamboglia 2, i un fragment d'àmfora Greco-Itàlica.

Si contrastem aquestes dades amb les del període precedent, on no teniem documentada cap estructura ni material fins a finals del s. III a.C., cal pensar que en aquest moment Torre dels Encantats torna a tenir una important activitat, amb un taller de foneria de ferro (ja amb Campaniana) i diverses habitacions.

* Dels altres *oppida* de la comarca no en tenim dades, i probablement ja foren abandonats. **Cadira del Bisbe** (7.2) no presenta nivells d'aquesta cronologia, almenys excavats. L'absència de Campaniana B (s'hi han trobat fora de context dos fragments B-oïdes), i la presència només de Campanianes A en els nivells excavats, porta a pensar en un abandonament del poblat (sinó total, almenys sols hi quedà una població residual, que ha permès l'arribada al jaciment d'alguna producció posterior). Pel que fa a **Turó Gros de Cèlles**

(11.1) sabem que no va arribar a la Campaniana B. Tampoc **Turó del Vent** (19.5) arriba al món de la Campaniana B, ni com ell el **Puig Castell** (25.2). Tots ells estaven despoblats entorn el tercer quart del s. II a.C.

Per tant, en aquest moment de la segona meitat del s. II a.C. (o tercer quart) els *oppida* sofreixen un doble fenomen. Aquells que a la primera meitat del s. II a.C. havien mostrat una certa vitalitat són abandonats. Els altres, en canvi, perviuen, i en el cas de Burriac sofreixen una transformació tan profunda que probablement el terme d'*oppidum* no respon gaire bé a la seva realitat. Burriac es transforma en el centre principal de la comarca, amb un grau de romanització i desenvolupament (urbanisme, porta monumental, cultura material) que l'erigeixen com a centre urbà principal de bona part de la Catalunya costanera central.

- ELS HABITATS EN PETITS TURONS.

* Al **Turó de Montgat** (1.1) és en aquest moment quan s'hi edifiquen un conjunt d'estructures muràries ibèriques. Són murs de pedra seca. L'excavació recent d'aquest conjunt ha permès identificar unes estructures muràries i uns nivells d'enderroc datables a partir de la presència de Campaniana A com de segona meitat de s. II a.C. (F. Lamb. 36). També s'identificaren nivells de s. I a.C.. Els materials provinents de l'excavació i d'antigues excavacions documenten la presència d'un fragment d'àmfora Greco-Itàlica, i abundant quantitat de material ibèric (ibèrica a mà, àmfora, ibèrica pintada, etc..).

* A **El Roser-Mujal** (26.2) ha estat excavada al turó una habitació amb murs de pedres irregulars lligades sense argamassa, recolzat sobre una banquetta més ample, adossat a un paviment de terra batuda. L'estructura estava associada a un estrat amb ceràmica comuna ibèrica, Campaniana A (Lamb. 27), Campaniana B, ceràmica grollera de tècnica tardana, T.S. Itàlica, tègula i dòlia. Per tant es tracta d'un nivell d'època Augustea, però amb uns materials que indiquen un origen de l'ocupació del lloc dins la segona meitat del s. II a.C. (materials de segona meitat de s. II a.C. han estat localitzats en altres intervencions arqueològiques al Roser, especialment la Campaniana A).

- ELS HABITATS DE PLANA O VESSANT.

A partir de mitjans de s. II a.C. es detecta a tot el territori del Maresme l'aparició de nous nuclis ibèrics a les zones més baixes. Aquests nous nuclis coexisteixen amb altres de més antics, però que ara documenten nivells clars. Es tracta de nuclis de tamany petit-mitjà, fins fa poc temps molt mal coneguts, però que les recents excavacions a la comarca (en especial les del jaciment de **Can Balençó** (13.17)) han permès conèixer i identificar definitivament. Aquest tipus d'assentaments de l'ibèric final ja havien

estat localitzats i fins i tot excavats en part (SERRA RAFOLS 1962), però la manca d'una interpretació adequada de les troballes (no tant dels seus arqueòlegs, com Serra Rafols o M. Ribas, que en general van intuir correctament la qüestió, sinó més aviat dels investigadors que als anys 70 recolliren aquestes dades (per exemple GORGES 1979) va impedir la seva correcta identificació. Els nous nuclis ibèrics, clarament indígenes en tots els seus aspectes, constructius i de cultura material, foren identificats com vil·les romanes, sense que cap argument arqueològic demostrés aquesta filiació.

Analitzem rapidament els jaciments identificats:

* **Can Balençó** (13.17) és un assentament de tamany mitjà (que podríem identificar amb el terme de llogarret¹) fundat a partir de mitjans de s. II a.C. (en el estrat de fundació excavat hi apareix Campaniana A (F. Lamb. 36) i àmfora Itàlica Lamboglia 2). Les habitacions estan construïdes amb murs de pedra, fragments de tègula i àmfora lligada amb fang². Sobre aquesta base s'hi aixequen els murs de tovet, i la cobertura s'efectua amb tègula. Els paviments són de terra batuda. S'han identificat vuit àmbits, si bé cal pensar que una part del jaciment està arrasada i tampoc s'ha excavat tota la seva superfície. Les habitacions que conserven la llar de foc presenten unes llars molt semblants a les de Burriac: de forma rectangular, excavada al sol i amb una capa de material ceràmic refractari. El material que apareix al jaciment és de tradició totalment ibèrica: ceràmica comuna majoritàriament ibèrica, abundant presència d'ibèrica a mà, d'imitacions locals de peces importades, d'àmfora ibèrica, etc., i les importacions són sempre un percentatge reduït, característic de qualsevol hàbitat indígena.

* **Cal Ros de les Cabres** (3.6) fou un jaciment excavat per Serra Rafols, que identificà en els seus nivells inferiors estrats ibèrics (SERRA RAFOLS 1962). Les excavacions posteriors documentaren també aquests estrats, i s'identificà un nivell inicial amb materials ibèrics i ceràmica Campaniana. L'estudi del material ha permès identificar que les Campanianes més antigues presents en

¹ M. Prevosti va donar a aquest tipus de jaciment de tradició ibèrica, però establerts sota pautes romanes (que tot i no conèixer arqueològicament, va intuir que ja existien), el nom de *vicus* (PREVOSTI 1981a). Preferim però donar-li un nom sense connotacions jurídiques, com passa amb el terme de *vicus* emprat en un contexte ja romanitzat. "Llogarret" ens ha semblat el més adient, doncs indica un centre de poblament agrupat però de caràcter reduït.

² Aquest tipus de murs amb tègula i fang són bastant freqüents en aquest tipus d'hàbitats ibèrics tardans. No només es troben al Maresme (per exemple se n'han trobat a Can Boades, al costat de les sitges ibèriques finals (DAURA ET ALII 1987 p. 25).

aquest jaciment corresponen a peces de Campaniana A datables a la segona meitat del s. II a.C., concretament alguna molt significativa del tercer quart (PREVOSTI-SANMARTI-SANTACANA en premsa p. 89), amb F. Lamb. 26, Lamb. 36, Lamb. 5, Lamb. 27. També s'ha documentat un conjunt nombrós de materials ibèrics, amb ceràmica comuna ibèrica, *kalathoi* pintats, imitacions locals de Campaniana, àmfora ibèrica, etc.. De les excavacions antigues, la Campaniana A era el 59.3 % de ceràmica fina conservada, si bé no s'havien excavat estructures d'aquest moment.

Sols en les últimes campanyes s'han localitzat estructures anteriors. Sota dos paviment de *signinum* superposats es conservaven les restes d'uns murs anteriors excavats a l'argila verge, amb un contexte -estrat 21- de ceràmica comuna ibèrica, grisa emporitana, àmfora ibèrica i àmfora Itàlica. Aquests murets semblaven delimitar una estructura excavada a l'argila, possible dipòsit per a líquids. El primer paviment de *signinum* que s'hi superposa, a més, està realitzat amb fragments d'àmfora Itàlica i ceràmica comuna ibèrica (pasta sandvitx), el que indica que es tracta d'un paviment d'època ibèrica final.

També s'ha excavat un dipòsit les parets del qual estan fetes amb fragments de dòlia i tègula reaprofitades, després recobertes amb *signinum*. Es tracta d'un dipòsit bastant rudimentari, com se'n coneixen altres en aquests jaciments d'origen ibèric final (per exemple a **Can Teixidor**, nº 3.5). Els sondejos de Serra Ràfols semblen indicar que la superfície de l'assentament ibèric és inferior al que tindrà en la fase romana Alt-Imperial.

La superposició sense discontinuïtat, sobre l'estrat ibèric, de nivells republicans i Alt-Imperials mostra la continuïtat d'ocupació al lloc.

* A la **Desembocadura del Torrent de l'Ase** (3.1) han estat recuperades en extreure sorra de la platja tres àmfores Dressel 1 senceres, una moneda de Cesse i un gran morter de granet, restes molt probablement de la utilització com a embarcador o ancoratge d'aquest punt. Aquest embarcador, que podria datar d'aquest moment, ha de correspondre amb gran probabilitat a l'assentament de Cal Ros de les Cabres (3.6).

* **Riera de Teià** (3.2). En aquest jaciment s'han excavat nivells d'època republicana, amb la localització d'unes estructures construïdes amb murs de pedra seca irregular, fragments de tègula i pivots d'àmfora (la mateixa tècnica que els murs de Can Balençó). Aquestes estructures aparegueren per sota dels nivells de murs amb calç ja propiament romans. Delimitaven tres àmbits, un dels quals presentava restes d'un clot de *dolium* i restes d'una franja d'argila amb petits fragments de ceràmica (interpretada com a possible preparació de *signinum*, si bé l'absència de calç fa pensar més aviat en alguns paviments ibèrics o llars identificades en altres jaciments ibèrics de la comarca, com a Burriac o Torre dels Encantats). Els estrats associats a les estructures foren arrassats, si bé l'estrat d'amortització del conjunt pot datar-se a mitjans s. I d.C., amb Campaniana B residual i gran presència de material

ibèric. En aquest jaciment, però, ja s'efectuaren troballes anteriors, com les d'un conjunt de dos grans tenalles ibèriques pintades aparegudes sota un paviment en *signinum*. El material provinent de les antigues excavacions dona una cronologia inicial de segona meitat de s. II a.C., amb presència de Campaniana A (F. Lamb. 5), imitació de Campaniana A (Lamb. 26), imitació en pasta sandvitx d'un *skyphos* (Lamb. 43, productes tots ells trobats a Can Balençó), 1 possible fragment de Greco-Itàlica, Dressel 1 Itàlica, i un bon conjunt de material ibèric (amb ceràmica a mà, comuna, grisa emporitana i àmfora). L'assentament ibèric presenta també un important nivell de s. I a.C. (Campaniana B, Dressel 1 local, ceràmica de tècnica ibèrica tardana, etc..).

Aquest conjunt de materials, i l'existència d'unes estructures constructives de tradició indígena, ens permeten considerar aquest jaciment com un assentament ibèric situat a la plana a partir de mitjans, o segona meitat de s. II a.C.

* A **Bell Resguard** (3.3) ha estat excavat un mur construït amb pedra petita i grans trossos de dòlia en sec. L'estrat associat a l'estructura aparegué remenat modernament, però entre material Alt-Imperial i fragments de *signinum* hi aparegueren alguns fragments de Campaniana A. Aquesta estructura queda molt a prop del jaciment ibèric de **La Serreta** (4.2), concretament de les troballes del C) Catalunya (a uns 200 m. d'aquí) on s'hi ha trobat ceràmica ibèrica, àmfora ibèrica, grisa emporitana tardana, ceràmica ibèrica a mà, escòria de ceràmica recremada i alguns fragments de tègula.

* A **Veral de Vallmora** (5.1), jaciment amb materials de l'ibèric ple, s'excavaren antigament algunes habitacions d'època romana, amb dos nivells inferiors pavimentats en *signinum*. Entre el material conservat hi ha un conjunt nombrós de Campaniana A (Lamb. 5, Lamb. 27), Dressel 1A, i material ibèric (ibèrica pintada, àmfora, grisa, comuna). El material de s. I a.C. és també abundant (Campaniana B i ceràmica ibèrica de tècnica tardana).

* A **Palmar Hotel** (6.2) fou excavada una gran necròpolis d'època romana, amb més de 70 inhumacions. Entre el material recuperat, però, hi ha un important conjunt de material republicà, que podria indicar bé l'existència d'algun enterrament d'aquest moment no identificat, o bé l'existència propera d'un nucli anterior. El material consisteix en Campaniana A (F. Lamb. 32 o 63), Campaniana B i ceràmica comuna ibèrica.

* A **Las Pergolas** (7.4) han estat excavades dues cisternes pavimentades amb *signinum* i restes d'habitacions molt malmeses, però sota seu ha estat excavat també un estrat datable a la primera meitat de s. I a.C., però amb material que, junt amb el del superficial, indica una cronologia inicial de segona meitat de s. II a.C. (Campaniana A i B i abundant material ibèric a torn i a mà).

* A **La Bòbila** (7.5) aparegué en remoure terres un lot de ceràmiques, entre les quals hi havia: Campaniana A, imitació en ceràmica comuna ibèrica de Campaniana A (F. Lamb. 26 i també Lamb. 5), ceràmica ibèrica a mà i ceràmica comuna ibèrica (pasta sandvitx). També hi havia material Alt-Imperial.

* A **Sta. Anna-Can Nolla** (7.7), prop del punt anterior, entre el material provinent de l'excavació d'una vil·la, va apareixer entre material posterior un important conjunt de material ibèric (ceràmica ibèrica a mà, comuna ibèrica, grisa emporitana, àmfora ibèrica), un fragment d'àmfora Greco-Itàlica, àmfora Púnica i Dressel 1A i Dressel 1B, conjunt que fa pensar en l'existència d'un nivell d'aquest moment (que perviuria al llarg del s. I a.C., testimoni per la Campaniana B).

* Al **Jardí Park** (7.14) si bé la datació del conjunt de material recuperat sembla més aviat de principis de s. I a.C., hi ha també un conjunt de peces que semblen tenir una cronologia de segona meitat de s. II a.C.. Hi ha algunes peces de Campaniana A de factura bona, no tardana, així com vores d'àmfora Dressel 1A. També alguns materials ibèrics presenten un tipus de pasta i de cocció bona, més relacionable amb aquest moment. Cal recordar que és en aquest jaciment on va apareixer un fragment de *dolium* amb una estampeta escrita en llengua ibèrica, indicant un antropònim ibèric (veure l'apartat dedicat a l'epigrafia).

* Als **Vivers Municipals** (14.21) fou excavada un grup de dues habitacions bastant rústiques, on s'hi trobà com a materials més antics ceràmica Campaniana, ibèrica de producció tardana i ibèrica a mà. En superfície s'ha trobat posteriorment en el lloc: una llàntia de Campaniana A (que pot datar-se a partir de la segona meitat de s. II a.C.), Dressel 1, ceràmica comuna ibèrica, i material de s. I a.C. i posterior.

* A **Figuera Major** (14.25) s'hi cita ja d'antic restes ibèriques. Recentment han estat localitzades en aquest punt restes de murs bastant desfets, alguns amb material romà a la construcció. Al seu voltant s'hi ha trobat un fragment d'àmfora Greco-Itàlica i diversos fragments de tégula i àmfora, el que sembla indicar un assentament d'un moment entorn mitjans s. II a.C. (es significativa en aquest sentit la presència de tégula). En aquest punt foren excavades més restes, apareixent com a materials més antics la Campaniana B (una d'elles amb un grafit ibèric), l'àmfora Itàlica Dressel 1, i material ibèric (ceràmica ibèrica a mà). El caire indígena del jaciment queda doncs ben palès.

* A **Torrent de les Piques** (14.27) s'ha excavat un magatzem de *dolia* amortitzat completament a finals d'època Alt-Imperial. Algun sector, però, pot haver estat amoritzat ja a mitjans de s. I a.C.. El magatzem es un espai quadrangular excavat al sauló, reforçat per un mur en pedra seca i

fragments de tègula. En el seu interior hi havia disposades dues fileres de *dolia*. Una de les dòlies, però, podria ser d'una cronologia anterior al de la resta (precisament la que no està perfectament alineada i disposada respecte a les altres). Aquesta dòlia és amortitzada a mitjans de s. I a.C.. Entre el material aparegut en els nivells de l'estructura, molt arrassats, hi ha material ibèric (comuna i àmfora), i un fragment de Campaniana A Lamb. 36. El reste de material documenta perfectament la pervivència d'ocupació al lloc fins el Baix Imperi.

* Al **Pla dels Capellans** (14.37) s'ha identificat un estrat d'aportació amb materials que provenen d'un jaciment proper. A l'estrat hi ha aparegut Campaniana A, ceràmica ibèrica a torn i a mà, àmfora Itàlica i tègula. En l'estrat situat per sobre, hi ha materials de s. I a.C.

* Al **Camí de la Geganta** (14.41) va apareixer en construir-s'hi material ibèric abundant, datable en un període que va del s. II al I a.C., i pot per tant haver tingut el seu origen en aquest moment. Es tracta d'un assentament situat ben a prop del que després serà el nucli d'*Iluro*.

* Al **Mas Aiguaviva** (21.1) ha aparegut a nivell superficial ceràmica ibèrica nombrosa, grisa emporitana, tègula, Campaniana B i una vora d'àmfora Greco-itàlica, que creiem que per contexte pot fixar la cronologia inicial del jaciment entorn mitjans de s. II a.C.. El lloc perviu fins època Augustea.

- ASSENTAMENTS AMB SITGES.

* A **Can Llinàs** (4.5), jaciment amb materials més antics, foren excavades dues sitges amortitzades entorn el segon quart del s. I a.C. (Campaniana A Tardana i Campaniana B) que presentaven també materials de segona meitat de s. II a.C. (Campaniana A Lamb. 31). Aquestes sitges estaven situades prop d'unes restes d'habitació: un mur construït amb pedra i tègula (de nou recordant la tècnica indígena identificada a Can Balençó). El material provinent de les sitges pot indicar l'ocupació del lloc també en aquest període. Al sector de Can Llinàs es coneixen altres materials d'aquest moment, concretament en l'excavació d'un dipòsit de parets no ben rectes aparegueren entre materials més moderns Campanians A, ceràmica ibèrica pintada (*kalathos*), imitacions en grisa emporitana de Campaniana A, gerretes bitroncoòniques, comuna ibèrica, ibèrica a mà, etc., el que pot indicar l'existència d'un conjunt d'estructures d'aquest moment més complexe.

* Al **Poblat a 200 m. del Cemetiri** (10.7) s'ha excavat recentment un mur de pedra seca que es recolza en el sauló, mur de pedres irregulars i fang. L'estrat associat a aquest mur data de la 1a meitat de s. I a.C., però hi ha també Campaniana A, de cronologia anterior. A una sitja propera excavada antigament va apareixer també material d'aquest moment: Campaniana A Lamb. 5/7, imitació indígena de la

forma Lamb. 26, ceràmica ibèrica a torn i a mà. En superfície s'hi ha trobat recentment Campaniana A i àmfora Dressel 1. Es tracta, doncs, d'un conjunt d'habitacions i sitges ibèriques en funcionament a la segona meitat del s. II a.C., i que sabem que perviu fins el s. I d.C.. Pels indicis que en tenim sembla tractar-se d'un hàbitat d'un tipus mitjà, potser paral·lelitzable a Can Balençó (13.17), però amb sitges.

* **A la Guardiola** (12.13) fou excavada una sitja ibèrica amortitzada en els inicis del s. I a.C.. Entre el material del reompliment hi havia un fragment de Campaniana A Lamb. 49 i 6 frags. informes, indicis probablement de la cronologia inicial d'algun assentament proper que hi estava relacionat, així com nombrós material ibèric (ceràmica ibèrica a torn i a mà, etc..).

* **A Can Bartomeu** (12.6) ha estat excavat recenent un camp de sitges prop d'un hàbitat d'aquest moment. Es tracta de 16 sitges agrupades entorn d'una petita construcció. Aquesta en una primera fase va tenir només una estança, però després se'n fan dues. Dins d'aquesta estança s'hi obre una sitja que conserva perfectament la seva part superior, amb un encaix a la roca. La datació del conjunt és unitària, i coincideix la data d'amortització de les sitges i l'hàbitat. Aproximadament el conjunt de sitges i habitació fou fundat entorn el 125 a.C. (ja hi ha Campaniana B, junt amb la A) i s'amortitza tot entorn el 60-40 a.C..

No s'ha d'oblidar, però, que aquesta no és la primera ocupació del lloc, doncs molt a prop d'on s'erigí l'habitació de finals de s. II a.C. ja s'havien excavat un conjunt de 18 sitges d'època ibèrica plena (l'habitació esta situada just en el centre dels dos conjunts de sitges).

Es tracta, doncs, d'un indret que ja s'havia utilitzat com a camp de sitges en època ibèrica plena, i s'hi torna a utilitzar a partir d'aquest moment. En aquesta segona fase, però, s'hi construeix també un petit hàbitat amb una sitja a l'interior, hàbitat evidentment relacionat amb les sitges (el seu funcionament és totalment paral·lel a nivell cronològic).

* **A Prop de Can Grandia** (12.5) foren excavades per M. Ribas un conjunt d'habitacions ibèriques amb sitges al seu interior, com a mínim quatre sitges i tres habitacions o àmbits. Hi havia una sitja amortitzada tan sols amb Campaniana A, mentre que al reste hi havia Campaniana A i B. El material conservat del jaciment, que no pot ser individualitzat per sitges o habitacions, presenta un conjunt bastant homogeni, que pot ser datat inicialment entorn mitjans s. II a.C. (presència de Campaniana A, formes Lamb. 5, Lamb. 7, Lamb. 27c, lamb. 31) i perviu fins ben entrat el s. I a.C. (hi ha Campaniana B, Parets Fines, etc..). Hi ha també ceràmica ibèrica a mà, ibèrica a torn, i fragments de tègula, indici que les habitacions ja eren construïdes amb aquest sistema.

Com ja hem vist a l'anterior apartat, aquest jaciment també té una fase ibèrica plena, amb l'amortització

d'algunes sitges a finals de s. III a.C. (hi ha algun fragment àtic i Proto-Campanià (Lamb. 27a)).

* A **Can Modolell I i II** (12.8, 12.9) han estat excavades també les restes d'un hàbitat d'aquest moment. Es tracta de les restes de dues habitacions adossades, construïdes amb parets de tècnica ibèrica, amb pedra lligada amb fang. A l'interior d'una de les dues habitacions hi havia també una sitja excavada al sauló. El material d'aquestes dues habitacions permet documentar el seu moment final, ja dins el s. I a.C.. Sota el jaciment de Can Modolell d'època romana Imperial, però, també han aparegut fons de sitges d'una cronologia similar. Tots aquests indicis ens permeten saber que en aquest punt, on posteriorment sorgirà un centre cultural d'època Augustea, hi havia en aquest moment que podem datar entorn segona meitat de s. II a.C., inicis s. I a.C., un nou grup de sitges al costat d'unes habitacions ibèriques, una de les quals també amb una sitja a l'interior.

Com en el cas de **Prop de Can Grandia i Can Bartomeu**, aquestes sitges i habitacions sorgeixen al costat d'un punt on ja hi havia hagut un camp de sitges d'època ibèrica plena, amortitzades entre el final del s. III a.c. i mitjans del s. II a.C..

* A les **Sitges de la Por** (13.9) han estat recenentment excavades les restes d'una construcció en pedra i tapial molt arrasada. Era una construcció coberta amb tègula. L'estrat de destrucció era datable entorn a mitjans de s. I a.C., però en els sondejos propers va apareixer un lot important de Campanianes A de segona meitat de s. II a.C., àmfora Dressel 1, i material ibèric clarament majoritari (amb àmfora i ceràmica comuna i ibèrica a mà).

Tenim doncs ben identificades les restes d'un hàbitat que tan per cronologia com per estructures constructives (murs en sec, coberta de tègula, paviment de terra) és paral·lelitzable a Can Balençó (13.17). A prop d'aquestes restes s'hi identificà també una sitja (no excavada) i sembla que al voltant n'hi ha d'altres, si bé no han estat localitzades en les actuacions recents.

* A **Ca'n Jordi** (16.10) és entorn aquest moment quan es produeix l'amortització de les dues darreres sitges que tenim documentades. L'amortització es fa amb abocaments d'un forn ibèric proper, que presenten entre els seus materials peces datables en el tercer quart del s. II a.C., moment que data per tant l'amortització definitiva del camp de sitges i l'assentament.

- ELS FORNS I ABOCADORS.

Si bé no podem considerar-los amb total seguretat abocadors de forn ibèrics (excepte el cas de Ca'n Jordi on s'han trobat rebutjos de cuita d'àmfora ibèrica), els jaciments que presentarem seguidament han de ser posats en relació amb centres productors de terrissa ibèrica (la major

part dels quals ja funcionaven en època ibèrica plena). No es tracta amb tota seguretat d'abocaments directament provinents d'un forn, però la presència en tots ells, de forma majoritària, d'un bon nombre de fragments d'àmfora ibèrica és un clar indicatiu de que es tracta d'un abocament provinent d'un nucli funcional, no sols un hàbitat.

Analitzem-los rapidament:

* **Can Vilà (7.1)**: en època ibèrica plena ja varem veure que fou un abocador d'un forn ibèric, que deixà d'utilitzar-se a finals de s. III a.C.. Sobre els nivells de l'ibèric ple, però, seguiren abocant-se materials, materials provinents probablement d'un nucli proper que estava relacionat amb el forn. Aquest nucli pot datar probablement ja d'època ibèrica plena, i continua existint al llarg de tot el període fins època Alt-Imperial. El conjunt de materials que tenim datables dins la segona meitat del s. II a.C. és molt notable: peces de la Campaniana A (F. Lamb. 55, Lamb. 36, Lamb. 31), i posteriorment peces de la Campaniana A Tardana i Campaniana B. Hi ha restes d'edificacions, com tègula i imbrex.

Els abocaments, segons indiquen les darreres excavacions, anarent realitzant-se periòdicament. Entre aquestes restes abocades a partir d'un segon moment, però, sembla que també poden identificar-se restes de productes de forn (imitació d'àmfora romana en pasta sandvitx, àmfora ibèrica cremada, diversos fragments d'àmfora tarraconesa recremada, etc..). Per tant, sembla que el forn va continuar produint, probablement a una escala diferent, i ja no es documenta un gran abocador únicament de caire industrial, sinó que l'abocador esdevé en aquest segon moment un abocador d'un nucli proper, encara productor de peces ceràmiques, però. Hi ha també ceràmica ibèrica a mà.

* **Camí de Vista Alegre (14.5)** és també inicialment un abocador d'un centre terrissaire (potser no un sols un forn) d'època ibèrica plena. Quan l'abocador deixa d'utilitzar-se, però, a finals de s. III inicis de s. II a.C., el lloc queda abandonat (hi ha algun nivell d'aportació fluvial, possible torrentada) fins que en època Augustea el lloc és utilitzat de nou com abocador. Si bé s'ha interpretat com un abocador d'una *villa* propera, els abocaments consisteixen bàsicament en materials ibèrics. Els diversos abocaments que s'hi fan (des d'època Augustea fins el moment Baix-Imperial) presenten un conjunt uniforme de materials: si bé hi ha algun escàs fragment de Proto-Campaniana del Taller de les Petites Estampetes (presents a l'abocador propiament dit), el material més antic que hi trobem, i en quantitat apreciable a tots els nivells, és la Campaniana A, en especial la seva forma Lamb. 36. Després s'hi troba també Campaniana B (Lamb. 5), i productes ibèrics (ceràmiques de tècnica ibèrica tardana, ibèriques a mà, grisa de la costa catalana, etc..). També hi ha un bon nombre de peces corresponents a importacions d'època republicana (àmfora Itàlica Dressel 1, púnico-ebussitana, etc..). Sens dubte, però, el material majoritari és el que més sorpren. Per exemple al nivell darrer d'abocament (corresponent al s. IV d.C.), d'un total de 10.685 fragments ceràmics i d'altres

utensilis, 5.886 corresponen a fragments d'àmfora ibèrica, 2.046 a frags. de tègula, i 500 frags. a ímbrex. Les proporcions en els altres estrats d'abocament, amb menys material, són similars.

Cal pensar, per tant, que les restes d'àmfora ibèrica tan majoritàries han de provindre d'algun tipus d'estructura lligada a un centre terrissaire, sinó propiament un forn (no coneixem rebutjos d'àmfora ibèrica) potser a un centre d'emmagatzematge (com també podia ser-ho l'abocador de l'ibèric ple). En tot cas aquest centre de l'ibèric final, amb gran quantitat d'àmfora, i possiblement cobert amb tègula, datava inicialment de la segona meitat del s. II a.C.. El moment final d'aquest "magatzem" probablement correspondria a la datació del primer abocament, època Augustea.

Aquest abocador està situat molt a prop dels **Forns de Sta. Cecília** (14.6), dels quals no tenim documentats materials pertanyents a aquest moment cronològic, si bé directa o indirectament hi pertanyen els d'aquest abocador de Vista Alegre, indicatiu de que seguien funcionant.

* **Ca'n Majoral** (14.10) és també un abocador amb un nivell ibèric inicial, però on ja hi ha algun fragment informe de Campaniana A, àmfora Itàlica informe i fragments de tègula. De 914 frags. ceràmics recuperats en aquest estrat inicial, 532 són fragments d'àmfora ibèrica. També hi ha comuna ibèrica, *kalathos* pintat, i ibèrica a mà.

Aquest estrat d'abocament de l'ibèric final fou retallat posteriorment i es reomplí amb materials provinents d'un forn romà de segona meitat de s.I a.C.. En aquests nivells posteriors, però, també hi trobem un bon volum de material provinent del jaciment de l'ibèric final (probablement el mateix que originà el primer abocador), caracteritzat per la presència de Campaniana A (formes Lamb. 36, Lamb. 31, Lamb. 27), Campaniana B, abundant material ibèric, etc... També en aquests estrats posteriors l'àmfora ibèrica hi té una bona presència (per exemple al nivell IIb, de 366 fragments de material, l'àmfora ibèrica en suma 115). Per tant, doncs, sembla que prop de Ca'n Majoral va existir a partir de la segona meitat del s. II a.C. un nucli relacionat amb un centre terrissaire de l'ibèric final (al nivell IIb han aparegut algunes peces ibèriques comunes passades de cuita), que va ser substituït per un forn d'àmfores Tarraconeses. Cal destacar la relativa proximitat d'aquest punt als **forns de Sta. Cecília**.

* **Can Badà** (14.9). El jaciment està situat sobre un sector d'argiles molt dures, i probablement d'aquí pogueren extraure's argiles per a la producció ceràmica. En aquest punt s'abocaren de forma successiva tres nivells d'abocament, si bé entre els dos primers va efectuar-se al lloc un retall en el primer abocament i s'acondicionà el lloc endurint les parets mitjançant foc. Es tracta d'una estructura circular de funcionalitat difícil d'establir. Després l'estructura tornà a ser amortitzada amb un abocament de materials de la mateixa cronologia que l'anterior: tercer quart de s. II a.C., i encara un tercer posteriorment. El material dels

tres abocaments és semblant, amb presència de Campaniana A (Lamb. 55, Lamb. 27b), àmfora Dressel 1A, comuna Itàlica, Parets fines, ibèrica a mà i gran quantitat d'àmfora ibèrica (especialment al darrer abocament). Precisament la gran quantitat d'àmfora ibèrica recuperada, i la troballa d'una peça ceràmica que podria pertanyer a l'estructura d'un forn, fan pensar en que es tracta d'un abocament relacionat amb algun centre d'un complex terrissaire (també aquest jaciment és molt a prop dels forns de St. Simó). La presència en les abocaments de restes de tègula, ímbrex i tovot (així com un fragment de molí) indiquen que es tracta d'abocaments d'algun nucli relacionat amb els forns (en aquesta zona es coneix l'existència d'unes sitges de l'ibèric final destruïdes, així com de més restes a **Ca la Madrona** (14.8)).

* **Ca'n Jordi** (16.10). En el tercer quart del s. II a.C., s'amortitza una sitja del conjunt de Ca'n Jordi abocant-hi rebutjos de cocció i material trencat d'un forn ibèric proper (que ja funcionava en època ibèrica plena). S'hi aboquen 3.000 fragments d'àmfora ibèrica, amb peces pasades de cuïta. Hi ha també algun fragment d'àmfora Greco-Itàlica, Dressel 1A, dues tapadores de comuna Itàlica, àmfora púnico-ebussitana tardana i Campaniana A (F. Lamb. 36).

Aquests quatre abocadors, relacionats tots ells amb centres terrissaires, ens permeten observar com entorn la segona meitat (o més concretament el tercer quart) del s. II a.C. es reprén amb força la producció de terrissa ibèrica, especialment l'àmfora. Si bé no tenim prou dades per pensar que la producció ceràmica ibèrica sofri una interrupció al llarg de la primera meitat de s. II a.C., l'absència d'abocaments clars d'aquell moment ens fa pensar en un cert estancament de la producció (testimoniada per l'abandonament dels abocadors a finals s. III inicis s. II a.C.). A **Ca'n Jordi**, però, s'ha pogut documentar com els tipus ceràmics produïts han anat evolucionant vers una millor qualitat, continuant el procés d'estandarització de formes (especialment a l'àmfora) que ja havia començat al final de l'època ibèrica plena. Per tant la producció continua, però el comportament similar d'aquest cinc abocadors (testimonis de com a mínim tres centres terrissaires) ens indica que primerament el moment de finals de s. III a.C., i després el moment del tercer quart del s. II a.C., suposen uns períodes de canvis importants, probablement indicatius de transformacions als forns i en aquests centres secundaris pròxims als forns.

- JACIMENTS DUBTOSOS.

Es tracta de jaciments que molt probablement pertanyen a aquest conjunt, però on tenim poques dades per poder assegurar-ho.

* A **La Fornaca** (9.5) foren localitzades les restes d'un mur i un paviment, amb un nivell de cendres on aparegué com a material datable la Campaniana A.

* Al jaciment que anomenem el **Poliesportiu** (24.4) aparegué en construir-se material no rodat, amb Campaniana A, tègula, dòlia, àmfora Pascual 1 i T.S. Sud-Gàl·lica, on és de nou la Campaniana A la que ens marca l'inici d'ocupació del lloc.

* A **Can Roig** (27.6) va destruir-se un *lucus* romà al construir-se la carretera. El material més antic que aparegué fou de nou Campaniana A. Acompanyant aquest material s'hi trobà també àmfora Laietana 1, i material Augusteu i posterior.

- JACIMENTS QUE ACABEN EN AQUEST MOMENT O POC ABANS.

Com ja hem vist en l'apartat anterior i en aquest, hi ha una sèrie de jaciments de cronologia anterior que acaben en aquest moment. Tots ells presenten nivells clars de Campaniana A, però ja no arriben a la Campaniana B. La seva no pervivença posterior els diferencia d'aquests que acabem d'analitzar, que perviuen més enllà. Recordem-los rapidament:

* Els *oppida* de la **Cadira del Bisbe** (7.2)³, **Turó Gros de Cèl·lecs** (11.1), **Turó del Vent** (19.5) i **Puig Castell** (25.2).

* L'hàbitat enturonat del **Turó d'en Dori** (14.31).

* Els assentaments de plana com **Hàbitat del Turó de Dos Pins** (12.4), **Can Borràs** (12.7), **Can Niella** (22.3), **Jaciment Ibèric de St. Pere** (15.4), **Sant Jaume** (27.4), i el possible hàbitat testimonià a **Can Bada** (14.9).

* Acaben els camps de sitges (però no sempre l'assentament) de **Can Teixidor** (3.5), **Can Modolell I** (12.8), **Ca'l Bisbe** (22.2) i les darreres sitges de **Ca'n Jordi** (16.10).

* **Necròpolis de Ca'n Rodón de l'Hort** (12.2), que documenta els seus últims enterraments d'aquest mateix període (amb una peça de Campaniana A Lamb. 36).

INTERPRETACIO DE LES DADES ARQUEOLOGIQUE.

D'aquest important conjunt de jaciments, que presenten un nivell de segona meitat de s.II a.C. bastant clar (alguns amb estrats ben datats, altres amb conjunts ceràmics que han de remontar la seva formació a aquest moment), podem extreure'n algunes dades significatives.

³ Es possible que en aquest jaciment hi romangués una ocupació marginal, com ens testimonia la troballa de materials posteriors (sempre en superficial) al poblat. En tot cas és un jaciment molt poc excavat (i arrassat pels cultius de vinya) que no permet pronunciar-se de manera definitiva.

- Als oppida, el moment que hem definit com de segona meitat de s. II a.C. marca un punt d'inflexió molt important, que reflexa l'evolució de la societat ibèrica del Maresme. Per un costat bona part dels oppida són abandonats (Turó del Vent, Turó Gros de Cèllecs, Puig Castell, i Cadira del Bisbe -si bé en aquest darrer cas hi pot quedar un nucli residual-). Per altra banda trobem clars signes de nova activitat a Torre dels Encantats -que a la primera meitat del s. II a.C. sofrí un període de crisi o estancament fort-, i sobretot a Burriac.

Sens dubte l'element més destacable de tots aquests canvis és el gran impuls que en aquest moment (possiblement encara no del tot ben datat) pren l'oppidum de Burriac. El centre indígena d'Ilduro sofreix en aquest moment dues grans fases de canvis. La primera suposa l'adopció de nous tipus de construccions i de tècniques (tègula), apareixent noves habitacions en sectors del poblat ocupats ja antigament, però que ara foren reedificats, reexcavant-se el nivell de base. Es la segona fase, però, ja dins el darrer quart del s. II a.C., la que comporta uns canvis més profunds: nou urbanisme, nou traçat de carrers, i, com a dada molt significativa, nova porta d'entrada oberta a la muralla, construïda sota tècniques i models gairebé romans, i amb un caràcter monumental molt marcat. En resum, es tracta d'un moment on el poblat de Burriac es reforma, adequant les seves estructures i la seva mateixa aparença al nou paper que executarà en un nou tipus d'organització territorial, un nou tipus d'organització territorial sorgida ja de la primera etapa de la conquesta romana.

Els oppida que no eren útils per aquest nou tipus de model territorial desapareixen, són abandonats. Alguns, com Turó Gros de Cèllecs, havien viscut poc abans d'aquest moment una certa expansió. També a Cadira del Bisbe a la primera meitat del s. II a.C. s'havien edificat nous edificis, testimoniant la vitalitat del centre indígena. Per tant ha de ser un fet exterior a la dinàmica del propi oppidum el que expliqui aquest canvi sobtat sofert per aquests nuclis i el seu abandonament, un fet que permeti entendre perquè en un cert moment es potencia fortament el nucli principal, i s'abandonen els altres, sols pervivint els oppida indígenes situats a tocar de la costa⁴. Sols el canvi global en el model de poblament i d'explotació del territori pot explicar un fet com aquest.

- En segon lloc hem de constatar com en aquest moment es produeix un fort trasbals en els assentaments de plana o vessant. Per un costat hi ha una multiplicació dels jaciments situats en aquests punts més a prop del pla, alguns reprenent antics indrets on coneixiem indicis d'ocupació anterior, altres en canvi ocupant punts nous.

⁴ Un fenomen semblant es detecta en territoris propers, com és el cas de l'Empordà, on s'abandonen les poblats en alçada mentre perviuen els situats en turons a tocar del mar (BARTRI-PLANA 1989).

Aquesta onada de nous assentaments, però, coincideix amb el final d'altres jaciments, que hem de datar en aquest mateix moment. De fet és difícil establir en algun cas si es tracta d'un jaciment que acaba, o és el testimoni d'un que comença. Es el cas de l'abocador de Can Badà (14.9), indici d'un hàbitat prop d'un forn, que aboca aquí les seves restes, o el de Ca'n Jordi (16.10). A Can Bada sembla que s'aboca en aquest punt les restes d'un hàbitat proper, el que indica un canvi important amb el final d'un assentament (si bé a la zona perviu l'ocupació). El mateix podem dir de Ca'n Jordi: el camp de sitges acaba en aquest moment, si bé prop d'aquest punt hi ha indicis interessants (a Can Mora de Dalt (16.4) i a La Ferrera (16.9)). De tota manera el camp de sitges com a tal sí que és abandonat.

Per tant, es possible observar com a la segona meitat del s. II a.C. es produeix un doble fenomen: per un costat abandonament d'un bon conjunt de jaciments, i per un altre fundacions de nous assentaments.

Com ja hem vist, els jaciments que s'abandonen són sobretot els *oppida*, excepte Burriac i Torre dels Encantats (aquest a primera línia de costa), els camps de sitges aïllats (Sitges de Can Modolell I, Sitges de Ca'n Jordi, Sitges de Ca'l Bisbe), algunss hàbitats en vessant (Turó de Dos Pins, Can Borràs, Jaciment Ibèric de St. Pere, Sant Jaume i Can Niella), i algun hàbitat enturonat (com Turó de Can Dori). A aquests abandonaments probablement cal afegir-hi molts assentaments enturonats dels quals no tenim prou materials datables com per definir la seva cronologia, però que no arriben a tenir materials romans entre ells. En general, sembla que és en aquest moment quan l'hàbitat enturonat entra ja en un moment de forta decadència (testimoniat molt clarament pels *oppida*).

No es tracta sols, però, d'un problema de millora de la seguretat, de comoditat, etc... Els canvis formen part d'un conjunt més ampli de transformacions. De fet, l'abandonament de diversos hàbitats en vessant (i a prop d'on en sorgiran de nous) demostra que no es tracta només d'un simple fenomen d'abandonament de llocs elevats per altres situats més al pla. Es un canvi global.

- En aquest conjunt més ampli de transformacions és on hem de situar el fet més característic d'aquest moment: comença amb gran força un fenomen de fundació de nous assentaments ibèrics a la plana o vessant, assentaments amb un marcat caire funcional, situats a zones fèrtils del territori, on en molts casos no hi teniem documentada ocupació anterior. L'exemple més paradigmàtic és sens dubte Can Balençó (13.17), però també Cal Ros de les Cabres (3.6), Riera de Teià (3.2), Bell Resguard (3.3), Veral de Vallmora (5.1), Palmar Hotel (6.2), Las Pèrgolas (7.4), la Bòbila (7.5), Sta. Anna-Can Nolla (7.7), Jardí Park (7.14), la Fornaca (9.5), les Sitges de la Por (13.9), els Vivers Municipals (14.21), Figuera Major (14.25), Torrent del les Piques (14.27), Pla dels Capellans (14.37), Camí de la Geganta (14.41), Mas Aiguaviva (21.1), el Poliesportiu (24.4), Can Roig (27.6), i, com a exemples d'assentaments amb sitges,

Can Llinàs (4.5), el Poblat a 200 m. del cementiri (10.7), la Guardiola (12.6), Can Bartomeu (12.6), Prop de Can Grandia (12.5) i Can Modolell (12.8) poden servir-nos de model. Es tracta d'assentaments ibèrics, d'època ibèrica final. Evidentment hi podria haver confusió amb possibles assentaments de colons itàlics establerts en aquest territori⁵. Les evidències arqueològiques, però, no deixen lloc a dubtes en el cas més ben excavat: Can Balençó (13.17). El tipus de paraments de mur, el tipus de paviment, i, sobretot, la cultura material, el tipus d'utensilis que utilitzaren, no permet una altra interpretació: es tracta d'un nucli de població ibèrica assentats a partir de mitjans de s. II a.C. en aquell punt. També és molt important destacar que aquest assentament de Can Balençó no pertany a un petit assentament, a allò que podria correspondre a una propietat d'un d'aquests colons, sinó que és un conjunt d'àmbits que probablement agrupaven a un grup de famílies, no a un nucli isolat (diferència també important amb els assentaments de plana-vessant de l'ibèric ple que coneixem a la comarca).

En els altres casos d'hàbitats d'aquest mateix moment documentats, la seva filiació indígena tampoc deixa lloc a dubtes (la mateixa tècnica constructiva dels murs, dels paviments, la cultura material idèntica, la troballa de ceràmica ibèrica a mà, grafitis ibèrics, sitges, etc...). En canvi, seria molt difícil demostrar un origen itàlic dels seus habitants. No hi ha paviments romans (els paviments d'*opus signinum* d'alguns d'aquests assentaments pertanyen a fases posteriors, i en els casos més antics són paviments fets amb picadís de ceràmica ibèrica i/o àmfora Itàlica⁶), ni murs amb calç, i els elements més indicatius de procedència itàlica (basicament la vaixel·la fina i les ceràmiques comunes itàliques) han estat retrobats en contextes clarament indígenes a Can Balençó⁷.

- Es destacable també com en alguns casos els pocs indicis que tenim d'aquests jaciments fundats a partir de mitjans s.

⁵ Aquest tema serà tractat més ampliament en l'apartat 7a d'aquest treball, "el problema de la filiació indígena-romana dels jaciments d'època republicana".

⁶ Que l'existència de paviments de *signinum* no sempre implica habitants Itàlics ha quedat ben demostrat per exemple a la "Caridad de Caminreal", on en una casa de la ciutat indígena s'ha localitzat un paviment de *signinum* amb tesselles, i amb una inscripció musivaria en ibèric indicant el nom del propietari, "*Likinete Usecerde*", identificat com un indígena (BURILLO-PEREZ-SUS 1988 p. 52).

⁷ Aquest tipus de jaciment no és exclusiu del Maresme. Recentment per exemple se n'ha excavat un al Bages, Can Ramon (CURA-SANCHEZ 1992), si bé aquest té nivells clars de s. III a.C.. A la 2a meitat de s. II a.C. s'hi edificaven noves estructures, en molts aspectes paral·lelitzables a les de Can Balençó.

IIa.C. ens indiquen l'utilització d'unes noves formes d'emmagatzematge: a Riera de Teià hi ha un paviment amb un clot destinat a sostenir una dòlia (i unes grans tenalles de ceràmica ibèrica pintada de funció similar). A Can Balençó s'han trobat dòlies *in situ* i abundants fragments en altres estances. A Bell Resguard el mur construït en tècnica ibèrica presenta grans fragments de dòlia en el seu parament. A Cal Ros de les Cabres sabem que a part del dipòsit excavat a l'argila (sobre el qual és col·locada després el *signinum* amb material ibèric), s'excava al costat un dipòsit construït amb grans fragments de dòlies i tègula reaprofitades, que es recobrí amb *signinum*. Posteriorment apareixen nombroses dòlies. També a Veral de Vallmora hi ha grans tenalles en pasta sandvitx, amb vora cap enfora. Cal no oblidar finalment que a Jardí Park una de les dòlies trobada (si bé no coneixem la seva cronologia) és la que presenta una estampeta inscrita en llengua ibèrica.

- També és en aquest conjunt més ampli de transformacions on hem de situar el definitiu abandonament i amortització dels campes de sitges aïllades, sense construccions properes. Les sitges no desapareixen ara com a forma d'emmagatzematge, sinó que fins el segon quart del s. I a.C. seran unes estructures amb gran implantació. És cert que a partir de mitjans de s. II a.C. la dòlia comença a ser trobada de forma important en els jaciments indígenes (per exemple a Burriac), però aquest fet no provocarà la desaparició de les sitges. Molt probablement, cada tipus de forma d'emmagatzematge era més adequat per a un tipus concret de productes⁸. Per tant, l'amortització de camps de sitges aïllades (o almenys que nosaltres no hi hem pogut localitzar estructures en superfície associades) ha de respondre a un altre tipus de fenomen. Aquest fenomen ha d'anar lligat molt probablement a l'aparició també a partir d'aquest moment de segona meitat de s. II a.C. de sitges disposades de manera diferent: majoritàriament dins d'habitacions (per exemple a Burriac, Can Grandia, Can Modolell II, i probablement al Poblat a 200 m. del cementiri) i en algun cas en agrupaments de sitges prop d'un hàbitat també amb una sitja (Can

⁸ A Lattes el *dolium* té també una funció d'emmagatzematge de gra, ja des del s. V-IV a.C., el que indica que també aquest contenidor s'usava per emmagatzemar cereal. A Lattes, però, aquest "stockatge" en *dolia* és sempre reduït, no es tracta de grans graners, magatzems, sinó de emmagatzematge d'ús domèstic, per al consum de cada nucli familiar. A Lattes no hi ha sitges, i per tant calia emmagatzemar així el cereal, que mai apareix dipositat en grans quantitats -com passa amb els conjunts de sitges-, doncs es tracta d'un centre de consum, i no de producció (D. GARCIA 1992 p. 180-181). A Lattes mateix, però, l'increment del cultiu del vi al s. II a.C. provoca l'aparició d'un nou tipus de *dolium* i en grans quantitats, el que s'ha interpretat com *dolia* "liées a l'utilisation de ces jarres comme cuves a vinification ou comme structures de stockage vinaire" (D. GARCIA 1992 p. 174).

Bartomeu, possiblement Can Llinàs i Horta Fassina). Aquest canvi en l'ubicació de les sitges (sobretot identificat a Burriac, on els estudis estan molt més avançats (BANUS 1991)), es verifica sobretot a la primera meitat del s. I a.C., on, com veurem, son nombroses les sitges amortitzades associades a petites estructures o habitacions. L'origen d'aquesta disposició (petita agrupació de sitges o una única sitja prop d'un petit nucli) sorgeix ja a partir de mitjans de s.II a.C., i continua durant la primera meitat del segle següent⁹.

Aquest fet contrasta amb l'abandonament definitiu dels camps de sitges sense estructures, normalment situats prop dels poblats. Recordem que també ara ha desaparegut el poblat de Turó del Vent, un camp de sitges fortificat. Per tant la sitges agrupades com a dipòsits de gran capacitat (identificades sovint com a llocs d'emmagatzematge comunitari¹⁰, si bé això no pressuposa un ús comunitari d'aquest excedent) tendeixen a desaparèixer. Aquestes agrupacions de sitges indiquen un tipus de producció agrícola basada en un sistema comunitari, o almenys que concentra l'excedent en uns dipòsits unitaris. Aquests dipòsits unitaris, però, sembla que han anat entrant en crisi al llarg de la 1a meitat del s. II a.C., i a partir d'aquest moment el tipus de sitja majoritari serà el situat dins o molt a prop d'un hàbitat petit, amb una capacitat d'emmagatzematge molt més baixa.

J. BANUS (1991), que ha estudiat molt bé les característiques d'aquest canvi en les sitges a l'àrea de Burriac (de grans magatzems a petits rebosts), considera que el canvi es degut sobretot a una diversificació en les activitats econòmiques, amb un cert descens de la dedicació a l'agricultura i un augment en les activitats d'intercanvi i producció artesano-industrial, el que fa sorgir un nou tipus d'hàbitat que necessita aquest nou tipus de sitja-contenedor. Aquesta hipòtesi, si bé pot ser útil en alguns casos, presenta un problema difícil: la sitja és més aviat una forma d'emmagatzematge de llarga durada, no un contenidor-rebost (D.GARCIA 1987). La presència de sitges ha d'anar lligada a produccions agrícoles (sobretot cerealístiques), i altres tipus d'usos poden denotar reutilitzacions, però difícilment justificarien la construcció d'aquestes estructures.

Probablement és més factible relacionar aquest canvi en la ubicació de les sitges amb un canvi en les pautes d'explotació de la terra i de la seva ocupació. Els grans magatzems de sitges, com hem dit abans, testimoniaven sobretot un tipus d'explotació agrícola comunitaria, on els

⁹ Una dualitat d'aquest tipus també es coneix a Enserune, amb sitges ubicades en àmbits de gestió familiar, i altres sitges ubicades en agrupaments comunitaris (interpretades com de gestió comunitària (D. GARCIA 1987 p. 88).

¹⁰ Així ha estat considerat per exemple pel que fa al conjunt de sitges de Can Modolell I (Sitges de Can Miralles-Can Modolell) (GARCIA-PUJOL 1985 p. 141, BANUS 1991 p. 67).

excedents de la producció d'una bona àrea de cultiu anaven tots a reunir-se en el mateix punt (si bé el control dels excedents, repeteixo, ja no tenia perquè ser comunitari). El que possiblement ens testimonia el canvi en la disposició de les sitges (que no és absolut, doncs a Can Bartomeu n'hi ha 16 d'agrupades), és un canvi en el tipus d'explotacions agrícoles, o almenys en l'emmagatzematge dels seus excedents. Ara és cada productor qui emmagatzema la seva producció, qui recull el seu excedent i el guarda¹¹. Per tant, el canvi en la disposició de les sitges es reflexa d'un canvi molt més general: el trencament amb les formes de producció i emmagatzematge de l'ibèric ple, i l'aparició d'un nou tipus de forma de producció i emmagatzematge: la que es redueix a un petit grup familiar o nucli de famílies. És un canvi absolut respecte el model ibèric ple, i la seva aparició en un moment tan concret com és aquest, la segona meitat del s.II a.C., no pot desvincular-se de tots els canvis que es produeixen en aquest moment: aparició de nous nuclis ibèrics i ocupació de noves terres¹².

- També en aquest moment els hàbitats situats en turons a primera línia de costa, que ja tenien nivells de l'ibèric ple, documenten la construcció de noves estructures. És el cas de l'*oppidum* de la Torre dels Encantats, i assentaments de Turó de Montgat i El Roser. Tots ells permeten entreveure que a partir de mitjans de s. II a.C. hi ha un moment de nova activitat, aturada o alentida durant la primera meitat del s.II a.C., en aquests nuclis indígenes, molt ben situats per a les activitats comercials per la seva posició prop la costa. Probablement és aquesta situació propera a la costa l'explicació d'aquest desenvolupament.

- En aquest moment els forns ceràmics sembla que tornen a reprendre la producció, doncs tornem a trobar importacions d'aquest moment en els abocadors. En alguns d'ells el nivell de producció ja no sembla tan elevat com en època ibèrica Plena, però en tot cas sembla clar que tornen a estar en funcionament. En algun cas potser la producció no va aturar-se del tot (St. Simó, Can Jordi), però sembla que fins ara no tornaran a adquirir una capacitat propiament industrial.

Finalment, cal dir que aquest fenomen d'ocupació massiva de la plana comença ara, però segueix produint-se al llarg de la primera meitat del s. I a.C. (en bona part perquè també és difícil identificar la cronologia inicial de molts d'aquests jaciments). En qualsevol cas, serà a partir de la

¹¹ En bona part perquè ha de servir per a sembrar la pròxima collita, i la sitja permet guardar el gra sense perjudicar la seva capacitat germinativa (D. GARCIA 1987).

¹² Analitzarem aquest problema de les sitges en l'apartat 7b més ampliament.